

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 4 Sayı: 19 Volume: 4 Issue: 19
Güz 2011 Fall 2011
www.sosyalarastirmalar.com

AMASYA YÖRESİ ALEVÎ OCAKLARI “ALAWI ASSOCIATIONS OF AMASYA REGION”

Harun YILDIZ *

Özet

Anadolu Alevîliğinin sosyal yapılanması, bütünüyle ocaklara bağlı bir özelliğe sahiptir. Aslında dede ailelerini oluşturan ocaklar, Anadolu Alevî kültür ve geleneğinde önemli bir yere sahip olup geleneksel anlamda Alevî topluluklarının sosyal ve kültürel ilişkilerini de şekillendirirler.

Bu makalenin amacı, ülkemizde zengin bir geçmişe sahip olan Alevî/Bektaşî kültürünün halen canlı bir şekilde yaşadığı Amasya yöresinde var olan dede ocaklarını hem tarihsel hem de güncel boyutlarıyla ele alarak incelemektir. Bu çerçevede, Pîrî Baba, Ali Bircivan, Keçeci Baba, Hubyar Sultan, Karadonlu Can Baba, Şah İbrahim Veli, İmam Rıza, Battal Gazi, Pir Sultan Abdal, Ali Seydî Sultan ve Seyyid Selahaddin gibi ocaklar ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alevî/Bektaşî kültürü, Ocak, Dedelik, Ehl-i Beyt, Horasan Erenleri.

Abstract

The Social structure of Anatolia Alawism connects wholly the associations of dede. In fact, the associations that make up the families of dede, have an important place in Alawi culture and tradition. Furthermore the associations give shape to the social and cultural connections of Alawi communities in traditional meaning.

The purpose of this article is to examine and investigate the associations of dede in Amasya region that Alawi/Bektashi culture lives actively at the present time with its historical and actual dimensions. In this context, the associations such as Pîrî Baba, Ali Bircivan, Keçeci Baba, Hubyar Sultan, Karadonlu Can Baba, Şah İbrahim Veli, İmam Rıza, Battal Gazi, Pir Sultan Abdal, Ali Seydî Sultan and Seyyid Selahaddin has been dealt.

Key Words: Alawi/Bektashi Culture, Association, Institution of Dede, Ahl al-Bayt, The Saints of Khorasan.

Giriş

Anadolu Alevîliğinin hem tarihsel hem güncel anlamda, sosyal ve dinsel yapılanmasında en önemli kurumlarından biri, dedelik kurumudur. Dedelik kurumu, geleneksel anlamda *ocak*¹ denilen dede ailelerinden oluşur. Anadolu Alevîliği, temelinde ocaklara bağlı aidiyet bulunan bir özelliğe sahiptir. Ocaklar, Anadolu Alevî kültür ve geleneğinde önemli bir yer tutmakta olup Alevîlerin geleneksel anlamda sosyal ve kültürel

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı.

¹ Abdülkadir İnan'a göre ocak kavramı, İslamiyet öncesi eski Türk kültürü ve daha sonraki dönemlerde “*aile, soy ve sülale*” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bkz., İnan, 1987: 638; ayrıca bkz., Gölpınarlı, 1977: 262-263; Korkmaz, 2003: 333.

ilişkilerini şekillendirirler. Ayrıca ocaklar, mensuplarının diğer ocaklarla olan ilişkilerini bile sınırlayarak etkilemektedir (Taşgın, 2006: 145). Anadolu Alevî geleneğinde ocaklara bağlı ulu kişilerin İslam Peygamberi'nin ve Ehl-i Beyt'in soyundan geldiğine inanılır. Ocaklar, tarihsel süreç içerisinde bu soydan geldiğine inanılan çevreler tarafından, tasavvufi bir yapılanma içine girerek kurumsal hale getirilmiş; bu soylardan geldiğine inanılanlara, *ocakzâde* denmiş; dedelik görevi de, *ocakzâde* dedeler tarafından yerine getirilmesi gereken önemli bir kurum halini almıştır.² Bu şekilde ocaklar, sözlü geleneği güzel bir şekilde yaşatan ve aktaran roller üstlenmişlerdir. Bu yüzden ocaklara büyük saygı gösterilip onun temsil ettiği değerlere büyük bir kutsallık ve manevi güç atfedilir.³ Yine bundan dolayı bir çok dede soylu Alevî büyüğünün mezarı, süreç içerisinde önemli ziyaretgâhlara dönüşerek bu yerler, sürekli ziyaret edilen, adak adanan ve dilek tutulan kutsal mekanlar haline gelmişlerdir (Yaman, 2006: 55-56).

Alevî topluluğunun dinî hayatında dedelerin çok önemli fonksiyonları vardır; her şeyden önce dinî ve sosyal yönlerden topluluğa önderlik ederek, toplumu aydınlatıp bilgilendirirler; bu çerçevede yine değişik dinî ve sosyal törenleri (cem, cenaze ve evlenme gibi) yönetirler. Bunun için yılın belirli günlerinde kendi ocaklarına bağlı köylerde birer hafta ya da on beş gün kalarak, taliplerinin toplumsal ilişkilerini kontrol ederler. Böylece dedeler, hem birbirinden uzak bölgelerde yaşayan Alevîler arasında iletişimi, hem de topluluğun birlik ve dayanışmasını sağlamış olurlar. Ayrıca dedeler, topluluk içerisinde hukuk başta olmak üzere eğitim ve kültürle ilgili değişik fonksiyonlar üstlenerek yüzyıllardır Alevîliği uygulayan ve yeni kuşaklara taşıyan roller üstlenmişlerdir. Öyle ki dedeler, saz eşliğinde söyledikleri deyiş ve nefeslerle, bir çok geleneksel kültür ögesini günümüze taşımışlardır.⁴

Araştırma konumuz olan Amasya yöresinde de dedelik işlemini, genel olarak ocak merkezi olan büyük köylerin dedeleri görmektedir. Talipler ise, dedelerin manevi evladı olarak kabul edilirler ve bu durum aralarındaki medenî ilişkilere de yansır. Örnek olarak dede çocukları, yalnızca dede çocuklarıyla; dede olmayan ailelerin çocukları da kendileri gibi talip çocuklarıyla evlenmektedirler. Bu çerçevede taliplerin de sınırları bellidir; talibin öncelikle bir pîre bağlılıkla yola girmesi gerekir ve bir pîre bağlıyken başka bir pîre bağlanmama şartı da vardır Bu noktada pîrden el almayan, yani "el ele, el hakka" anlayışıyla "ikrar vermeyen" kimse, gerçekten Alevî sayılmaz. Zira geleneksel Alevilik'te Alevî olabilmek için, dededen ikrar almak ve yol ile erkâna bağlılığını hayat boyu sürdürmek gerekmektedir.

Anadolu Alevîlerinin geleneksel yapıları, *mür id*, *pîr*, *rehber* ve *dü kiün ocakları* gibi kökeni hâlâ açıklığa kavuşmamış bir hiyerarşik yapılanma ile iç içedir. Bu yüzden ocakların bir kısmı, başka ocaklara bağlıdır. Bağlı olunan ocak, *mür id oca ı*; bağlı olan ocak ise, *pîr oca ı* olarak adlandırılır (Yaman, 2006: 61-63). Bu durum, talip toplulukları ile dede ocakları arasındaki ilişkinin de rastgele olmadığını göstermektedir. Bu yüzden ocaklarla ilgili değerlendirmede bulunurken, mürşid ocaklarını esas almak gerekmektedir.

Değişik bölgelerde bulunan ocakların ritüellerinde ve izledikleri esaslarda da farklılıklar bulunmaktadır. Yine ocakların Hz. Peygamber soyundan geldiği kabul edilse de, her dede aynı yetkiye sahip değildir. Bu durum, her ocağın farklı bir statüye sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Örnek olarak Tunceli bölgesi Alevî ocakları içerisinde olan ve sözlü geleneğe göre, kurucusu XIII. yüzyılda bölgeyi iskâna açmış olan *Seyyid Mahmud Hayrani oca ı*, bir mürşid ocağıdır. Onun yakınlarından olan *Baba Mansur* ve *Kurey an* ocakları ise, pîr ocaklarıdır. Yine aynı dönemlerde Elazığ ili Palu ilçesi Seydili köyünde ocak kuran *Seyyid Sabûr oca ı*, bir rehber ocağıdır. Erzincan Kemalîye'nin Ocak köyündeki *Hudır Abdal oca ı* ise, düşkün

² Öyle ki Hamza Aksüt'ün ifade ettiği gibi, "dede ocaklarının oluşumu, yapısı ve tarihsel gelişimi, Alevilik tarihini aydınlatmaya çalışanlar için vazgeçilmez bir konudur". Bkz., Aksüt, 2009: 9; ayrıca ocakların doğuşu ile ilgili değişik yaklaşımlar için bkz., Yaman, 2004: 147-150; Birdoğan, 1992: 5-16.

³ Ayrıca her dede ocağının bir sancağı olup sancak, ocağın en önemli varlığı ve simgesidir. Özellikle her yıl 10 Muharrem günü, sancak açılır. Bkz., Aksüt, 2009: 28, 415.

⁴ Alevî dedelerinin genel tipolojik özellikleri ve geleneksel işlevleri için bkz., Eröz, 1977: 106-108; Yaman, 2004: 80-84, 155-171; Birdoğan, 1995: 143-147; Yalçınkaya, 1996: 92-96; Günay, 2002: 407-409; Gölpınarlı, 1977: VI, 792-793; Bal, 2000: 97-121; Clarke, 2002: 127-144; Er, 2000: 268-275; Orhan, 1994: 16-17.

ocağı olup Alevî topluluklar arasında adeta bir üst mahkeme işlevi görmektedir. Zira taliplere verilen cezaları yeniden değerlendirme veya iptal etme yetkisine sahiptir (Birdoğan, 1995: 138-139, 146-147, 200-204; Yaman, 1998: 27-24).

Ocakları ayrıca, kaynak ve köken itibarıyla Hacı Bektaş Veli'ye bağlı olan ve olmayanlar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Bu çerçevede sözlü geleneğe göre, İmam Zeynelabidin'den başlayarak Seyyid Ebû'l-Vefâ'ya dayanan bazı soylar, Malatya Mineyik; Elazığ Sün; Tunceli Hozat Bargın köyleri ile Sivas Divriği Karageban bucağında ocak kurmuşlardır. Mineyik'tekiler önce İmam Zeynelabidin, sonra Ebu'l-Vefa ocağı; Sün ve Bargın'dekiler Ağuçan ve Karageban'dakiler de, Kara Pir Bad ocağı diye tanınmışlardır. Sözü edilen bu ocaklar, kendilerini mürşid ocağı saymaktadırlar (Birdoğan, 1995: 144-145).

Eski Türk kültüründeki Şaman kimliğinin bir uzantısı olan Alevî dedelerinin geleneksel işlev ve özellikleri, Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar devam etmiştir. Zira bu döneme kadar Alevîlerin kırsal kesimde kapalı topluluklar halinde yaşadıkları görülmektedir. Özellikle 1950'li yıllardan sonra ortaya çıkan kırdan kente göç olgusu neticesinde, Alevîliğin tüm geleneksel kurumları sarsıldığı gibi, dede-talip ilişkileri de sarsılarak parçalanmış, dedelik kurumu giderek işlevsiz hale gelerek dedelerin yüzyıllardır süren otoriteleri sona ermiş, bunun neticesinde dedelerin geleneksel görev ve işlevleri, modern kent ortamında daha farklı kurumlar tarafından yerine getirilir hale gelmiştir.⁵ Ali Yaman'ın ifadesiyle, günümüzde artık işlevsiz, fakat temsilcilerinin ise, sadece ismen var olduğu yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Şu an içinde bulunulan durum, bu kurum açısından bir geçiş aşamasını ifade etmektedir (Yaman, 2001: 849).

Çalışmamız, Amasya yöresinde yaşayan Alevîlerin bağlı buldukları dede ocakları ve bu ocaklara bağlı talipleri konu edinecektir. Bu çerçevede ayrıca Amasya yöresi Alevîlerinin dinî inanç, ibadet ve geleneksel kurumlarına da ışık tutularak, ocaklar arası farklılıklar ve değişim üzerinde durulacaktır. Bu çalışmada sunulan bilgiler, yerinde ve katılarak gözlem ile kaynak kişilerle mülakat gibi yöntemlere dayalı alan araştırmasına ve bununla birlikte ilgili yazılı kaynakların verdiği bilgilerin mukayeseli bir tarzda değerlendirmesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Amasya yöresinde günümüzde hâlâ etkinliği süren ocaklar, şunlardır;

1) Pîrî Baba Ocağı

Ocağa ismini veren Pîrî Baba'nın XV. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Pîrî Baba'nın yaşamı ve tarihsel kişiliği ile ilgili, ayrıntılı bilgilere sahip değiliz. Ancak, Suraiya Faroqhi'nin ifade ettiği gibi, Bektaşî geleneğinden geldiğini söyleyebileceğimiz Pîrî Baba ile ilgili az da olsa önemli olan bilgilerin, bize iki farklı kanaldan geldiğini söyleyebiliriz. Bunların ilki, *Menâkıb-ı Pîrî Baba/Velâyetnâme* isimli eser⁶; ikincisi ise, *Evlîya Çelebi'nin Seyahatnamesi*'nde yer alan bilgi ve rivayetlerdir (Faroqhi, 2001: 125-127).

Menâkıb-ı Pîrî Baba isimli esere göre Pîrî Baba, Merzifon'un Narince köyünden olup yedi-sekiz yaşlarında bir çocuk iken annesi onu Merzifon'a götürüp bir yaşmakçının yanına çırak olarak verir. Annesi, Gülbahar Sultan'dır. Küçük yaşlarından itibaren ibadet ehli ve keramet sahibi bir eren olarak yetişir. Öyle ki, öğle namazlarını Kabe'de kılar ve tekrar gelip sanatı ile meşgul olurdu (Doğanbaş, 2007: 167-168). Yöredeki Alevî/Bektaşî topluluklarına göre ise o, Horasan erenlerinden olup on iki imamlardan biri olan Musa Kâzım evlatlarındandır. Tasavvufî eğitimini önce Ahmed Yesevî'den, sonra Lokman Perende'den almıştır.⁷ Yine

⁵ Krş., Bozkurt, 2000: 143-145; Yaman, 2002: 902; Yaman, 2003: 339-352; Shankland, 1999, 319-327; Subaşı, 2002: 101-107; Aktaş, 2001: 87-93.

⁶ *Menâkıb-ı Pîrî Baba/Velâyetnâme*

gelene e göre, Hacş Bekta Velî'nin daveti üzerine, slamiyeti yaymak amacıyla dervi leriyle birlikte Horasan'dan Anadolu'ya gelmi ve Anadolu'da ilk olarak Malatya ili Arapgir ilçesinin Rutik denilen mezrasında konaklamış olup bu yüzden bu mevkiye günümüzde Pîrî Baba düe i denmektedir (Onarlı, 2000: 182-183). Ardından yine Hacş Bekta Velî'nin iste i üzerine Merzifon'a gelerek buraya yerle mi , bir zaviye kurmu ve burada faaliyetlerini sürdürmü tür. Pîrî Baba, sadece slamiyeti yaymakla kalmamış , bunun yanında Merzifon halkına dokumacılaş da ö retmi tir. Bu durum, yani Merzifon halkına dokumacılaş ş ö retmesi, onun ahi olabilece ini akla getirmektedir. Bu yüzden sanatkâr ile esnafın pîri olarak kabul edilmi tir. Ömrünün büyük bir kısmını Merzifon'da Eski Hamam civarındaki bir mahallede geçirmi olan Pîrî Baba, rivayete göre önceleri suyu çok az olup damla damla akan bu hamamı, olaüstü bir ekilde tamir etmi tir. Yine okuma yazması olmamasına ramen, hem istisnai bir dinî bilgisi, hem de önemli bir manevi gücü vardır. Bu anlamda o, kendi kendini yeti tirmi olan sşra dşş bir insandır. Ayrıca yine Çorum Osmancık'ta türbesi bulunan Koyun Baba ile de musahiptir.⁸ O'nun ya amış boyunca evlenmedi i ve bu ekilde öldü ü anla şılmaktadır. Söylentiye göre yapmış oldu u hizmetlerden dolayı devlet erkânı, kendisine büyük de er vermi tir (Evliya Çelebi, 1975: II, 631; Hüseyin Hüsameddin Efendi, 1328-1330: I, 326-327; Faroqi, 2001: 122-123; Do anay, 2000: 49-53; Pirolu, 1992: 8-12; Onarlı, 1997: 189; Bayram, 1999: 59-62). Menâkıb-ş Pîrî Baba'da anlatılanlar şş şında, Pîrî Baba'nın Fatih Sultan Mehmet ve Koyun Baba ile aynı dönemlerde ya adış sonucunu ortaya çışkmaktadır.

Evliya Çelebi ise, bize u bilgileri vermektedir:

•Horasan'dan Türk Türkmen Hoca Ahmed Yesevî'nin izni ile Rum'a gelip Merzifon'un kuzeyinde ehre bakan yüksek bir yerde yerle ir. Bazen hamamlarda yatar, ilahi meczûb bir arif-i billah idi. Adış geçen Pîrî'nin bir çok menkıbeleri vardır. Hâlâ türbesi büyük kubbelerle örtülü, meydan, mutfak ve dervi odalarıyla donanmış olup, her gece iki yüz adam konup geçer. ki yüzün üzerinde ba ş açışk dervii vardır. Aziz hazretlerinin nurlu kubbelerine girip bir Yasin-i erif okuyarak ruhanîyetlerinden yardım istedim. Kabrinde misk kokusundan adamın dima ş kokulanır. Kabrinin dört çevresi sanatlı amdan ve kandillerle süslüdür. Hâlâ fakirlik hırkası, dolap içinde saklıdır.

Ben Peygamber sülalesi aşı oldu umdan •el-Fakru fahrî'Z hadisine⁹ uyarak küstahça ve fakirlerinin izni ile, Aziz sultanın bozdo anî keçe külah tacını tekbir ile tekke-ni in (Memi Dede can)¹⁰ başma koydu. Bütün dervi ler, gülbank çekip hayır dua ettiler. Türbesi, kârgir binadır (Evliya Çelebi, 1975: II, 631).

Günümüzde Merzifon ilçesinin Oymaa aç ve Oymak köylerinde ya ayanlar, Pîrî Baba oca şından gelen dede aileleridir (Yıldız, 2004: 210; Pek, 2010: 389; Yaman, 2006: 25). Yine Sivas Yıldızeli ilçesi, Üyük, Sarıkaya, Karakaya, Ortaklar, Çavulu, Üre il ve Kaman köyleri ile Çorum Alaca ilçesindeki Eskiapar köyü, Pîrî Baba oca şına ba lış talip köyleridir (Esen, 2010: 73; Er, 1996: 79). Ayrıca Amasya yöresinde yetmi önemli bir ozan olan Kul Fakir (1873-1938), Pîrî Baba evlatlarından bir dededir ve A şık Kul Fakirmahlası ile pek çok iir yazmış deyi ler söylemi tir (Akta -Yücel, 1991: 5-18; İşk, 2007: 785).

Pîrî Baba'nın Merzifon ilçesinin Nusratiye mahallesinde ilçeye bakan yüksekçe bir mevkide yer alan türbesinin kesin yapış tarihi hakkında bir bilgiye sahip de iliz. Fakat yöreyi tanışyan Sanat tarihçisi K2]TJ /F7D62 Do /F7 1 Tf 15.4791760ni sürdürmü

müritlerinden biri olan *amluo lu Hoca brahim*'dir (Doğanbaş, 2007: 169). Türbenin sonraki yüzyıllarda değişik onarımlar geçirdiği anlaşılmaktadır (Doğanbaş, 2001: 109-110). Türbenin yanında yakın bir dönemde yaptırılmış olan bir de cem evi bulunmaktadır.

Pîrî Baba türbesi, sadece Amasya içinden değil, başta Çorum ve Yozgat gibi komşu il ve ilçelerden, hem Alevî hem de Sünnî olmak üzere her kesimden insanın akın akın ziyaret ettiği önemli bir bölgesel inanç merkezi olma özelliğine sahiptir. Bu yönüyle türbe, genel olarak farklı dinî toplulukların aynı mekanda bir arada yaşamalarına imkan veren önemli bir özelliğe de sahiptir. Bu özelliğinden dolayı ciddi bir sosyal bütünleşme işlevi görmektedir.

2) Ali Bircivan Ocağı

Ali Bircivan ocağının merkezi, Gümüşhacıköy ilçesinin küçük bir orman köyü olan Sarayözü köyüdür. Ocağın ismini kendisinden alan Pîr Ali Bircivan'ın hayatı ile ilgili, tıpkı Pîrî Baba gibi, ayrıntılı bilgi sahibi değiliz. Bununla beraber onunla ilgili bilgilerimiz, pek çok Alevî ocağına isim vermiş sûfî gibi, efsanelerin gölgesinde, giz perdesi altında kaldığından, büyük ölçüde halk arasında anlatılan sözlü kültüre/söylentilere dayanmaktadır. Yöre halkı, onun Horasan erenlerinden bir Türkmen olup erken Osmanlı döneminde yaşadığını, İ

Bu ocağa bağlı dedeler, ocak-zâde olup diğer ocakların dedelerinden icazet almazlar; bu yüzden görgü ve sorgularını kendi içlerinde yaparlar, zira birbirlerinden el almış, el tutmuşlardır. Ocaklarından düşkün olanların düşkünlüklerini kendileri kaldırırlar (Pehlivan, 2002: 737-738). Ayrıca cem yapılırken bir araya gelen bir çok farklı ocak dedesi, Keçeci Baba dedelerine en üst makamda baş köşede yer verirler (Pehlivan, 2002: 740).

Keçeci Baba ocağı, süreç içerisinde alt ocaklara ayrılmıştır. Bunlar, Tokat Turhal'a bağlı Kargın köyünde *Aziz Baba ocağı*; Amasya'nın Avşar köyünde *Nebio lu ocağı* ve yine Amasya'nın Yassıçal (Yaylagöl) beldesindeki *Ergona Baba ocağı* dır (Aksüt, 2009: 250). Keçeci Baba ocağına bağlı değişik illerde pek çok talip köyü vardır. Bunlar arasında Tokat, Sivas, Çorum, Samsun ve Ordu'ya bağlı bazı köyler bulunmaktadır. Amasya içerisinde ise, Merkez ilçeye bağlı Uygur ve Yassıçal beldeleri ile Albayrak, Avşar, Bayat, Böke, Hasabdall, Karabrahim, Karataş, Karaali, Karsan, Kayı, Sarıalan, Ümük, Yağcıabdall, Yeşildere ve Yeşilöz köyleri, Gümüşhacıköy'e bağlı Çetmi köyü, Suluova'ya bağlı Arucak köyü ile Merzifon'a bağlı Kayadüzü beldesi ile Hırka, Sarıköy ve Karatepe gibi köyler, Keçeci Baba ocağının talip köyleridir.¹¹

4) Hubyar Sultan Ocağı

Ocağın merkezi, Amasya'ya komşu bir il olan Tokat'ın Almus ilçesi Hubyar Sultan köyüdür. Ocağın tekkesi de bu köydedir. Ocağın ismini kendisinden alan Hubyar Sultan'a ilişkin bilgilerimiz, yazılı olmaktan çok sözlü geleneğe dayanmakta olup XIII. ya da XIV. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Burada hemen belirtmek gerekir ki Hubyar Sultan¹² ile XVI. yüzyılda yaşamış olan torun Hubyar Abdal'ın birbirine karıştırıldığı görülmektedir (Karaman, 2004: 222). Bu durum, bazı ocak mensupları tarafından bir karıştırmadan çok, Hubyar Sultan'ın torunu Hubyar Abdal'ın bedeninde yeniden dünyaya gelmesi şeklinde de kabul edilir.¹³ Yine bundan dolayı bir görüşe göre Horasan erenlerinden; bir diğer görüşe göre de, Safevîler'dendir (Üçer, 2005: 191; Kenanoğlu-Onarlı, 2002: 29-30). Hubyar Sultan'ın on iki imamlardan İmam Musa Kazım ya da İmam Rıza soyundan geldiği ve müşdidinin de Üryan Hızır olduğu söylenmektedir. Hubyar Sultan, Üryan Hızır'a on yedi sene hizmet etmiştir. Bu yüzden ocağın pîri, Üryan Hızır olarak kabul edilir.¹⁴ Hubyar dervişin Oğuz boylarından olan Beydili Türkmenlerinden olduğu tahmin edilmektedir. Yine sözlü geleneğe göre, Ahmed Yesevî'nin Hubyar Sultan'ı okuttuğuna inanılır. Buna göre Hubyar Sultan'ın, Hoca Ahmed Yesevî dergâhında yetişen dervişlerden biri olduğu, bu çerçevede Ahmed Yesevî'nin nefes oğlu olan Kutbettin Haydar'ın Hubyar Sultan olduğu söylenerek Hubyar Sultan ile Ahmed Yesevî arasındaki ilişki sürekli vurgulanır.¹⁵ Yine Hubyar Sultan'ın Hacı Bektaş Velî'nin halifelerinden biri olduğu ve onunla Anadolu'ya birlikte geldiği; hatta Hubyar'a bu ismi Hacı Bektaş Velî'nin bizzat kendisinin verdiği de söylenmektedir (Kenanoğlu-Onarlı, 2002: 34-36).

Hubyar Sultan ocağının tarihsel gelişimi ile ilgili olarak üç farklı dönemden söz edilebilir. Bu dönemlerden ilki, XIII. yüzyılda Hubyar Sultan ile gerçekleşen kuruluş dönemi; ikinci dönem, XVI. yüzyılda Hubyar Abdal ile gerçekleşen kurumsallaşma dönemi diyebileceğimiz dönem ki, bu dönemde sıraç topluluklarının konar-göçerlikten yerleşikliğe geçtiği tahmin edilmektedir; üçüncü dönem ise, XIX. yüzyılda ocak içerisinde Veli Baba'nın ayrılmasıyla yaşanan ayrışmadan dolayı, ocağın günümüzdeki yapısını kazanmasını sağlayan dönemdir (Üçer, 2005: 192; Kenanoğlu-Onarlı, 2002: 36-38, 41-44, 104-106).

¹¹ Keçeci Baba ile ilgili olarak bkz., Yaman, 2006: 118-119; Yücel, 2003: 23-58; Doğanay, 2000: 71-82; Pehlivan, 2002: 733-753; Ulu, 1997: 20-22.

¹² Araştırmacılara göre Hubyar ismi, Farsça bir kelime olup 'güzel yâr', 'güzel dost' gibi anlamlara gelmektedir. Bkz., Aksüt, 2009: 198; Grenard, 1997: 331.

¹³ Ayrıca Hubyar Sultan'ın bu dünyada gâib bir eren olarak yaşadığına inanıldığı için yeni doğan çocuklara bu isim verilmez. Bkz., Kenanoğlu-Onarlı, 2002: 29, 41; Karaman, 2004: 225.

¹⁴ Sadullah Gülten, "Üryan Hızır Menakıbnamesi", *Alevilik Bekta ilik Ara tırmaları Dergisi*, III, 2010, s. 93; ayrıca ocak içerisindeki sözlü anlatıma göre fırına atılan Hubyar Abdal, Üryan Hızır'ın yardımıyla kurtulmuş, bu yüzden ona mürit olmuştur. Bkz., Kenanoğlu-Onarlı, 2002: 42; Gülten, 2010: 93.

¹⁵ Bu yüzden Hubyarlılar arasında Ahmed Yesevî ile ilgili menkıbeler, sürekli anlatılarak canlılığını korumaktadır. Ayrıca Hubyarlıların deyişlerinde de Ahmed Yesevî sık sık anılmaktadır. Bkz., Yaman, 2005: 150; Kenanoğlu-Onarlı, 2002: 31-33.

Hubyar Sultan, yaşadığı dönemde Tokat başta olmak üzere çevre illerde yaşayan Alevî kitlelere dinî ve siyasi önderlik yapmıştır. Hubyar Sultan'dan sonra ocağın gelişimi açısından Hubyar Abdal dönemi, oldukça önemli bir dönemdir. Sözlü geleneğe göre Hubyar Abdal, 1527 yılında Zünnûnoğlu Halil tarafından başlatılan ve Baba Zünnûn ayaklanmasının bir devamı olarak da adlandırılan ayaklanmada önemli bir rol üstlenmiştir. Bu ayaklanma, bastırıldıktan sonra ayaklanmadan kurtulanlar, bölgenin en yüksek dağlarına sığınmışlar ve yaşamlarını buralarda devam ettirmişlerdir. Hubyar Abdal da, ayaklanma sonrası günümüzde türbesinin bulunduğu köye¹⁶ yerleşmiştir (Yaman, 2006: 113; Kenanoğlu, 2002: 541, 543). Hubyar köyü, 2643 m yükseklikte olup yörenin en yüksek dağı olan Tekeli dağının eteklerinde yer almaktadır. Hubyar Abdal, buraya yerleştikten sonra bir yandan bir tekke kurmuş, öte yandan buraları ekmeye, biçmeye, ürünler yetiştirmeye ve hayvancılık yapmaya başlamıştır. Bunun üzerine Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle kendisine bir ferman veriliyor ve bu bölgeden elde edilen gelirden vergi alınmaması, buradan elde edilen gelirin tekkeye bağışlanması isteniyor. Hubyar Abdal'ın ayrıca Sivas'ta bulunan Ali Baba ile musahip olduğu, hatta ikisinin kardeş oldukları, Pir Sultan Abdal ve Kul Himmet ile aynı dönemde yaşadıkları da söylenmektedir. Hubyar Abdal'ın ölümünden sonra köyde onun adına bir türbe yapılmıştır, türbenin XVI. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı tahmin edilmektedir (Kenanoğlu-Onarlı, 2002: 41-46). Türbe, sürekli ziyarete açık olup pek çok insan tarafından ziyaret edilmektedir.

Hubyar Sultan ocağı, XIX. yüzyılın sonlarına doğru kendi içerisinde bir ayrışma yaşamış ve Tokat Zile'de bulunan Veli Baba ile eşi Anşa Bacı, kendilerinin bizzat Hubyar Sultan'dan el aldıklarını iddia ederek diğer Hubyar dedelerinden ayrılmış, bu şekilde bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu ayrışmadan sonra Tokat Zile ile Amasya yöresinde bulunan Hubyar talipleri de, Veli Baba ve takipçisi olan dedelere görülmeye, sorulmaya ve yol erkânı yürütmeye başlamışlardır. *An a Bacılılar* şeklinde tanınan bu grup, Hubyar Sultan ocağının en kalabalık grubunu oluşturur. Bu şekilde Hubyar ocağı, kendi içerisinde *Dedeci*, *An a Bacılı*, *Rüstem A alı* ve *brahim Ethemli* şeklinde değişik gruplara ayrılmıştır (Üçer, 2005: 191-194; Yaman, 2006: 113; Aksüt, 2009: 197). Bu ayrış

tekkesinin bakım ve onarım işleriyle ilgilenmektedir.¹⁹ Ayrıca Sıraçların kendi aralarında konuştukları gizli bir dilleri olduğu söylenmektedir. Bu dil, 80-100 sözcüklü bir yapıya sahiptir (Akyüz, 2009: 195). Yine Sıraçların diğer Alevî ocaklarından bir diğer farkı, onlarda musahipliğin olmamasıdır (Türkdoğan, 1995: 505-506).

Hubyar Sultan ocağı, Anadolu'da bulunan Alevî ocakları içerisinde etkinlik ve kitlelilik gibi açılardan, Hacı Bektaş Velî ocağından sonra en büyük ocaklardan biridir. Hubyar ocağı, dedesi ve talipleriyle aktifliğini koruyan, inanç, ibadet, gelenek ve göreneklerini sıkı bir şekilde sürdürebilme gibi özelliklerini günümüzde de korumaktadır. Hubyar ocağı dedeleri, başta Tokat Almus ilçesi Hubyar köyü olmak üzere Tokat'ın diğer köyleri ile Sivas, Amasya, Çorum ve Yozgat gibi illere bağlı köylerde yaşamaktadırlar. Ayrıca ocağa bağlı dedelerin çok önceki dönemlerde Azerbaycan bölgesine dedeliğe gittikleri de köyde anlatılmaktadır. Bu durum, ocağın Azerbaycan'da olan ünlü Erdebil tekkesi ile bağlantısı olabileceğini akla getirmektedir. Hubyar ocağı taliplerin yaşadığı iller ise, Tokat başta olmak üzere Sivas, Amasya, Çorum, Yozgat, Samsun, Aydın, Manisa, Kocaeli, Erzurum ve Erzincan gibi illerdir.²⁰ Amasya içerisinde ise, Merkez'e bağlı Damudere, Köyceğiz, Meşeliçiftliği; Gümüşhacıköy'e bağlı Akpınar, Güllüce; Göynücek ilçesine bağlı Ardıçpınar, Davutevi; Merzifon'a bağlı Hayrettin ve Yakupköy, Hubyar Sultan ocağının talip köyleridir.

5) Ağu İçen (Karadonlu Can Baba) Ocağı

Ağu içen ocağı, genel anlamda doğu Anadolu coğrafyasında yaygın olan bir ocak olup zaman içerisinde talip toplulukları, Amasya ili sınırları içerisine gelip yerleşmişlerdir. Ocak merkezi olarak üç yerleşim yeri öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Elazığ ili Palu ilçesindeki Sün köyüdür. Burada ocak kurucusu olan Seyyid Temiz ile oğlu Koca Seyyid'in türbesi bulunmaktadır.²¹ Diğeri, Tunceli'nin Hozat ilçesine bağlı olan Karabakır (Söğütlütepe) köyü, burada da ocak kurucusunun kardeşi olan Seyyid Mençek'in türbesi olup bu soydan gelen dedesoylu aileler bulunmaktadır. Bir diğeri ise, Malatya'nın Arguvan ilçesindeki Mineyik (Kuyudere) köyüdür. Ocak dedeleri, yollarının İmam Zeynelabidin'e dayandığını belirtir; bu yüzden ocak, İmam Zeynelabidin ocağı şeklinde de adlandırılır (Yaman, 2004: 244; Aksüt, 2009: 167-170; Saltık, 2009: 146-147).

Ocağın ismi, sözlü geleneğe ağuşu yani zehir içip ölmeme kerameti ile açıklanmaktadır.²² Ocak kurucusu olan Karadonlu Can Baba, diğer bir ifade ile, Seyyid Temiz, ocak içerisindeki sözlü geleneğe göre, kendisi gibi Ahmed Yesevî irfanı ile yetişmiş olan Seyyid Can isimli kardeşi ile birlikte tahmini olarak XIV. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Anadolu'nun İslamlaşmasında etkin bir rol oynamışlardır. Sözlü geleneğe göre Seyyid Temiz, Lokman Perende'nin torunudur (Saltık, 2009: 146). Seyyid Temiz'in de Koca Seyyid, Köse Seyyid, Seyyid Mençek ve Mir Seyyid isimli çocukları, Anadolu'da değişik bölgelere dağılarak aynı misyonu sürdürmüşlerdir (Yaman, 2006: 96; Aksüt, 2009: 168; Birdoğan, 1995: 264-265).

Bir diğer ismi Kara Donlu Can Baba olan Ağuçan/avuçan ocağı dedeleri, ağırlıklı Elazığ, Erzincan, Malatya Sivas ve Tunceli'de yaşamaktadırlar (Yaman, 2006: 94-95; Kocadağ, 2001: 287). Ali Yaman, bu ocaktan hâlâ Alevî geleneğini saf haliyle bilen, otantik dedeler bulunduğunu söylemektedir (2001: 867). Ocağın talip kitlesi ise, çok geniş olup genellikle doğu ve orta Anadolu illerinde yaygındır. Bu ocakta diğer ocaklarda pek görülmeyen bir durum vardır. Öyle ki ocağa bağlı dede ocakları ile bunlara bağlı taliplerin etnik anlamda bir bölümü Türkmen olup bir bölümü de, Kürttür (Aksüt, 2009: 167; Birdoğan, 1995: 205-221, 261-265;

¹⁹ Bkz., Türkdoğan, 1995: 519; Kenanoğlu, 2002: 548; ayrıca 'Şeyh' kavramının Sıraçlar arasına sonradan girdiği düşünülmektedir. Çünkü Hubyar dervişle ilgili kayıtlarda 'Şeyh' kelimesi hiç geçmemektedir. Bu ünvan Osmanlı Devleti'nin verdiği ferman ve beratlarda rastlanmaktadır. Bu durum, Hubyar köyünde bulunan tekke bakıcısına 'Şeyh' ünvanını siyasal iktidarın vererek ocak mensuplarının da zamanla bu ünvanı benimsemiş olabileceğini akla getirmektedir. Bkz., Kenanoğlu, 2002: 548.

²⁰ Krş., Yaman, 2006: 114-115; Kenanoğlu, 2002: 547, 550; Tatar, 2009: 97; ayrıca Hubyar ocağına bağlı köyler için bkz., Yılmaz, 2009: 33-38; Kenanoğlu-Onarlı, 2002: 105-106; Doğanay, 2000: 37-38.

²¹ Sünköy ile ilgili olarak bkz., Keskin, 2004.

²² Ocağa bu ismin verilmesi ile ilgili sözlü gelenekteki anlatımlar için bkz., Kocadağ, 2001: 287.

Güler, 2010: 161-164). Amasya içerisinde, Göynücek ilçesinin Tencirli, Kafarlı, Şarklı, Asar, Çayan, Terziköy ve Başpınar köyleri, ocağın talip köyleri olup âdâb ve erkânı kendi aralarında sürdürmektedirler.

6) Şah İbrahim Velî Ocağı

Ocağın merkezi, Malatya'nın Hekimhan ilçesindeki Ballıkaya (Mezirme) köyüdür. Ballıkaya köyü, eski bir yerleşim merkezi olup köklü bir tarih ve geçmişe sahiptir. Ocağın kurucusu olan Şah İbrahim Velî'nin XV. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Bir diğer rivayette ise, XIII. yüzyılda yaşamış olup Dede Garkın'ın halifesi olarak bilinmektedir.²³ Sözlü geleneğe göre Şah İbrahim Velî, Anadolu Alevîliği'nin tarihsel gelişiminde önemli bir yere sahip olan Azerbaycan Erdebil ocağından gelerek Elazığ'ın Sün köyüne, buradan da Arguvan ilçesinin Eymir köyüne gelmiş, kimliğini açıklamadan burada bir süre hizmetkâr olarak çalıştıktan sonra Ballıkaya köyünde de bir müddet kalarak Kerbelâ'ya gitmiştir. Epey bir süre böyle gidip geldikten sonra oğlu Şah Hüseyin ve talipleriyle vedalaşarak son kez Kerbelâ'ya gitmiş ve bir daha dönmemiştir.²⁴

Sözlü geleneği göre Şah İbrahim Velî, Hacı Bektaş Velî ile amca çocukları olup akrabadırlar, bu şekilde on iki imamlardan yedincisi olan Musa Kâzım (183/799)'ın soyundan geldiklerine inanılmaktadır. Ocak dedeleri, merkez köy olan Malatya Arguvan Ballıkaya köyü dışında, Sivas Kangal ilçesinin Soğukpınar (Mamaş) köyü ile Malatya Kulucak ilçesinin Alvar köyünde yaşarlar.

Ocağa bağlı dedelerin kendi anlatımlarına göre, diğer ocaklardan ayrılan en önemli yönleri, erkân evliyası inancı ile “*ahlama*” denilen tevhid uygulamasıdır. Erkân evliyası inancı, Hz. Peygamber ile Hz. Ali arasında gerçekleşen musahiplik ile ilgilidir. Sözlü geleneğe göre ikisi Gadir Hum denilen mevkide musahip oldukları zaman, Melek Cebrail cennetten tuba ağacından yapılmış bir erkân ağacını getirerek her ikisinin de sırtına dokunmuş, böylece bu olayı kutsamıştır. Şahlama denilen tevhid ise, Hz. Peygamber'e ölüm döşeğinde Allah tarafından geldiğine inanılan şu sözlerdir:

“Doksan bin kelim danı tı iki gönül dostuna

Tevhidi arma an verdi yeryüzünde insana”.

Aslında Şah İsmail'e ait olan bu sözler, dede ve aşıklar tarafından cemlerde sık sık okunur (Üçer, 2005: 195).

Geleneksel ismi Şeyh İbrahim olan ocağın Malatya ilinin dışında Sivas, Tokat, Uşak, Amasya, Çorum, Yozgat, Ankara, Eskişehir, Mersin, Denizli, Manisa, K. Maraş, Gaziantep ve Erzurum gibi illeri kapsayan geniş bir coğrafyada taliplerinin yaşadığı yerleşim merkezleri bulunmaktadır (Yaman, 2006: 132-133; Aksüt, 2009: 87-88, 112-113; Yıldırım, 2006: 50-53; Yalçın-Yılmaz, 2004: 11-25; Aksüt, 2004a: 139-162; Özerol, 2004: 119-138). Amasya içerisinde ise, ocağa bağlı dedelerin yaşadığı Halifeli başta olmak üzere Geygel Türkmenlerinin yaşadığı Küçükkızılca ile Keçili ve Sevincer; Gümüşhacıköy ilçesinin Çavuşköy ve Kızık gibi köyleri ile Merzifon'un Eymir köyü, ocağın talip köyleridir. Bu köylerde yapılan cemlerde Şah İbrahim Velî, saygı ve hürmetle anılarak olağanüstü özellikleri dile getirilmektedir.

7) İmam Rıza Ocağı

Ülkemizdeki Alevî ocakları içinde en köklü olanlarından biri olan İmam Rıza ocağının dedeleri, yoğunlukla Malatya, Sivas, Elazığ ve Tunceli'de yaşamaktadır. Ocağın hiyerarşik konumu tam olarak bilinmemekle birlikte, dedelerin soyunun on iki imamların sekizincisi olan Ali Rıza (203/818)'dan geldiğine inanılır. Bu yüzden dedelerin ocak içindeki konumu, ayrıcalıklıdır. Malatya'daki dedeler, Pötürge ilçesi Gündeğ

dedeler, Kangal ilçesi Küleklî köyü ile Çetinkaya ilçesi Hıdo köyünde; Elazığ'daki dedeler ise, merkeze bağı Şabanlı köyünde yaşamaktadırlar.

İmam Rıza ocağının talipleri, başta Malatya, Tunceli, Elazığ, Kars, Erzurum ve Erzincan gibi Doğu Anadolu illeri ile Sivas, Yozgat, Amasya, Çorum ve Tokat gibi Orta Anadolu coğrafyasında yayılmış olup ocak dedeleri, yukarıda söylediğimiz illerden gelerek âdâb ve erkânı sürdürmektedir (Yaman, 2006: 116; Aksüt, 2009: 296; Saltık, 2009: 173-174). Amasya içerisinde ise, Merkez'e bağı Yassıçal beldesinin bir bölümü ile Göynücek ilçesine bağı Çulpara köyü, İmam Rıza ocağı'nın talip köyleridir.

8) Battal Gazi Ocağı

Ocak ismini Seyyid Battal Gazi'den almaktadır. Seyyid Battal Gazi'nin hayatı ve tarihsel kişiliği ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi sahibi değiliz. Zira onunla ilgili bilgilerimiz, pek çok Alevî ocağına isim vermiş sufi gibi, giz perdesi altında kaldığından dolayı, büyük ölçüde halk arasında anlatılan sözlü kültüre/söylentilere dayanmaktadır. Bu yüzden tarihsel şahsiyeti ile menkıbevi şahsiyeti efsanelerin gölgesinde birbirine karışmıştır.

Seyyid Battal Gazi, VII. ve VIII. yüzyıllarda yaşamış olup Malatya fatihi Hüseyin Gazi'nin oğludur. Hemen hemen bütün kaynaklar, asıl adının Abdullah; künyesinin ise Ebû Hüseyin ya da Ebû Yahyâ olduğunu bildirirler. Ailesi hakkındaki bilgiler de genelde birbirini tutmaz. Kaynakların çoğu onun aslen Arap olduğunu belirtmekle birlikte, İbnu'l-Esîr, onun Emevîler'e intisab etmiş azatlı bir köle (mevâlî) ailesinden geldiğini belirtir (İbnu'l-Esîr, 1979: V, 129). Seyyid ünvanı, soyunun on iki imamlara çıktığına inanılmasından; öte yandan battal adı ise, yiğitlik ve cesaretinin ifadesidir.

Malatya'da doğmuş olan Seyyid Battal Gazi, tıpkı babası gibi, Anadolu'nun İslamlaşmasında çok önemli rol ve etkileri olan bir komutan, komutan olmasının yanında bir gazi-velî/alp erendir. Öyle ki 717-740 yılları arasında Emevîler'in Bizans'a karşı yürüttüğü mücadelelerde önemli rol almış, kahramanlık ve çalışkanlığı sayesinde komutanlığa, hatta Misis şehri valiliğine kadar yükselmiştir. Seyyid Battal Gazi, bu sırada hem Müslüman hem de Hıristiyan kaynaklara yansıyan efsanevi şöhretini kazanmıştır. Bizanslılarla bugünkü Seyitgazi ilçesinin bulunduğu antik Akroinon mevkiinde yapılan bir muharebe esnasında şehit düşmüş (122/740) ve oraya defnedilmiştir; daha sonra Anadolu Selçukluları döneminde I. Gıyâseddin Keyhüsrev, burada bir türbe ve mescit yaptırmıştır. Türbe içerisinde Battal Gazi'nin yanı sıra, hemen arkasında hanımı yatmakta olup geleneğe göre hanımı, bir Hıristiyan prensesi idi. Burası Anadolu Selçukluları devrinden itibaren kısa zamanda bir ziyaretgâh haline gelerek bir yerleşim merkezi olmuş ve böylece, bugünkü Seyitgazi kasabası kurulmuştur. Ardından Anadolu halkı, onun kişiliğini kahraman bir evliya olarak destanlaştırmış, yaşamını da efsane haline getirerek hem gönlünde, hem de hafızasında yüzyıllar boyunca yaşatmıştır. Yine yüzyıllar boyu onun başarı ve kahramanlıkları, *battalnâme* (Demir-Erdem, 2006: 25-61; Ocak, 1992: V, 206-208) ismiyle nesilden nesile aktarılmıştır. Böylece Battal Gazi, Orta Asya'dan Endülüs coğrafyasına kadar geniş bir coğrafyada yaygın bir şöhretin sahibi haline gelmiştir. Türbesi de yüzyıllar boyu insanlar tarafından saygı duyulan bir mekan olarak kabul edilmiştir.²⁵

Battal Gazi ocağının merkezi, Eskişehir'in Seyitgazi ilçesidir. Burada Seyyid Battal Gazi'ye ait olan bir türbe ve büyük bir dergâh bulunmaktadır. Yüzyıllar boyunca etkin bir inanç/kültür merkezi olan türbe, günümüzde özellikle Alevî/Bektaşî kültürü açısından önemini korumaktadır. Türbeye sık sık değişik yörelerden ziyaretçiler gelmekte ve adak kurbanı pratiği tüm canlılığı ile sürmektedir. Bu şekilde türbe, kültürel değerlerimizin korunması ve geliştirilmesinde önemli bir sosyal dayanışma işlevi görmektedir (Yaman, 2006: 102). Bu ocağın dedeleri, hem Eskişehir'in Seyitgazi ilçesi, hem de Amasya'da yaşamaktadır.

²⁵ Geniş bilgi için bkz., Köprülü, 2009: 225-226; Hasluck, 2000: 53, 77-78; Şakir, 2008: 7-318; Demir-Erdem, 2006: 61-65; Kılıç-Tok vd., 2007: 54-70; Saltık, 2004: 149-153; Öz, 2006: 49-55; Faroqhi, 1981: 90-122; Küçükcan, 2005: 162-163; Mélikoff, 2008: 13-26; Öz, 2000: 189-198; Say, 2002: 54-100; Ocak, 1992: V, 204; Boratav, 1988: II, 344-351.

Amasya Merzifon ilçesinde Tekke mahallesi ile yine aynı ilçenin Gümüştepe ile Balgöze köyleri ile Gümüşhacıköy'ün Korkut köyünde bu ocaktan gelen dedeler yaşamaktadır.

9) Pir Sultan Abdal (Koca Haydar) Ocağı

Pir Sultan Abdal ocağının üç merkezi bulunmakta olup ilk anda akla geleni, Sivas Yıldızeli ilçesinin Banaz köyüdür; diğeri ise, Tunceli'nin Pülümür ilçesi Hacılı (Bahçecik) köyünde olup burada bulunan ocakzâde dedeler, Pir Sultan Abdal'ın soyundan geldiklerini söylemektedirler. Bahçecik köyünün bütünüyle ocakzâde olan halkı, Kerbelâ'ya gidip geldikten sonra köyün adı, Hacılı'ya dönüşmüştür. Banaz köyünde ise, ocak kurucusu olan Pir Sultan Abdal'la ilgili olduğu kabul edilen pek çok yer bulunmaktadır (Yaman, 2006: 123-125). Bir diğerk merkez ise, Tokat'ın Almus ilçesi Çambulak köyündedir (Avcı, 2008: 93-94).

Ocağa ismini veren Pir Sultan Abdal'ın yaşamı ve tarihsel kişiliği ile ilgili elimizde çok fazla bilgi yoktur. Bu noktada sözlü gelenekten gelen menkıbe ve efsanevi bilgiler çoğunluktadır. Onun tarihsel kişiliği, somut bilgilerden çok, sözlü geleneği oluşturan menkıbe ve destanlara dayandırılmaktadır. Bu menkıbelerle gerçek olaylar o kadar iç içe girmiştir ki bunları birbirinden ayırmak zordur. Zira var olan yazılı bilgiler, menkıbeler ve şiirlerinden öteye geçmemektedir. Bundan dolayı onun efsanevi/menkıbevi kişiliğinden yola çıkılarak tarihsel bir takım ipuçları elde edilmeye çalışılmaktadır.²⁶

Asıl ismi Haydar olan Pir Sultan Abdal, XVI. yüzyılda yaşamış olup ailesi Horasan'ın Hoy şehrinden gelerek Sivas Yıldızeli ilçesi Banaz köyüne yerleşmiş ve kendisi de burada doğarak hayatını Sivas yöresinde geçirmiştir. Şiirlerindeki muhteva ile sözünü ettiği tasavvuf kültürü, onun ciddi bir medrese tahsili ile tekke eğitimi aldığını düşündürmektedir. Pir Sultan Abdal'ın şeyhi döneminin tanınmış şeyhlerinden biri olan Hasan Efendi'dir. Hasan Efendi, bir süre Hacı Bektaş tekkesinde en yüksek makam olan posta oturmuş, daha sonra Koyun Baba tekkesinde de postnişin olmuştur. Pir Sultan Abdal, şiir ve nefeslerinde ondan daima sevgi, saygı ve hayranlıkla söz etmektedir. Pir Sultan Abdal'ın hem önemli bir ocağın kurucusu ve ilk pîri, hem de yaşadığı dönemde nüfuzlu bir tarikat şeyhi olduğu anlaşılmaktadır. Menkıbe ve bazı rivayetlere göre Pir Sultan'ın Seyyid Ali Sultan, Er/Emir Gâib Sultan ve Pir Mehmet isimli üç oğlu ile Sanem isimli bir kızı vardır. Oğulları kendisinden sonra Tunceli ve Tokat'a gittikleri için ocak, buralara da yayılmıştır. Yine hem en önemli müritlerinden biri, hem de yardımcısı olan Kul Himmet ile Kul Hüseyin, günümüzde bilinmektedir. Şiirlerindeki bilgilerden Kanuni Sultan Süleyman ve Şah İsmail'in oğlu Şah Tahmasb dönemlerinde yaşadığı anlaşılan Pir Sultan Abdal, Osmanlı-Safevî çatışmalarında Safevî taraftarlığı yapmış ve bu çerçevede sahip olduğu konum ve bununla birlikte söylediği şiirlerle halkı Safevîler için hareket etmeye yönlendirmiştir. Bu sürecin sonunda Osmanlı siyasal iktidarı tarafından idam edilmiştir. (Gölpınarlı, 1995: 8-22; Ergun, 1930: 307-310; Özmen, 1998: II, 195-283; Kılıç, 2008: 55-69; Üçer, 2005: 196-197; Aksüt, 2009: 127; İpek, 2010: 388; Öz, 2006: 355-365; Deligöz, 2007: 322-400; Köprülü, 1928: 223-224; Mélikoff, 1998: 9-17; Günay, 1997: 126-133; Başgöz, 1998: 19-65; Avcı, 2008: 82-94).

Dinî-tasavvufî Türk halk edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olarak görülen Pir Sultan Abdal, aynı zamanda ülkemizdeki Alevîler tarafından yedi ulu ozan/kanaat önderinden biri olarak kabul edilir; bu yüzden deyiş ve nefesleri cemlerde büyük bir coşku ile okunur. Pir Sultan Abdal, Alevî-Bektaşî anlayışını şiirlerine duru bir dille yansıtmış, yaşadığı dönemin tarihsel ve sosyal hadiselerini şiirlerinde ustalıklı dille getirmiştir.

Bir diğerk ismi Koca Haydar ocağı olan Pir Sultan Abdal ocağının Pir Sultan Abdal'dan sonra, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, üç ayrı merkezde varlığını sürdürmesinin sebebi, çocuklarının buralara dağılmış olmasıdır. Zira kendisinden sonra Sivas Yıldızeli Banaz köyünde oğlu Seyyid Ali Sultan; Tunceli Pülümür Hacılı köyünde Er/Emir Gâib Sultan (Pir Gâib); Tokat Almus Çambulak köyünde ise, Pir Mehmet, bu geleneği sürdürmüşlerdir (Avcı, 2008: 93; Saltık,

²⁶ Bu yüzden bazı araştırmacılar, birden çok Pir Sultan Abdal olduğu noktasında ısrarcı olmuşlardır. Bkz., Aslanoğlu, 1984; Bezirci, 1986; Deligöz, 2007: 26-124.

2009: 174-175). Yine bu ocağa mensup dedeler, Sivas ve Tunceli illerinin dışında Tokat, Erzincan, Samsun, Kocaeli, Eskişehir, Çorum ve Muş illerinde bulunmaktadır. Öte yandan talipleri ise, yine aynı illerde yaşamaktadırlar (Yaman, 2006: 125; Aksüt, 2009: 122). Amasya ilinde ise, Gümüşhacıköy ilçesine bağlı Doluca köyü, Pir Sultan Abdal ocağı'nın talip köyüdür.

10) Ali Seydî Sultan Ocağı

Bu ocağın kurucusu olan Ali Seydî Sultan, sözlü gelenekte Şah İbrahim Velî'nin musahibi olarak bilinmektedir (Aksüt, 2009: 94; Yıldırım, 2006: 9). Yine sözlü geleneğe göre Ali Seydî Sultan, Mardin ile Şanlıurfa arasında yaşamış olan Dede Garkın'ın halifesidir (Aksüt, 2009: 112, 115). Ocak üyeleri, Ali Seydî Sultan'dan sonra Kara Abdal, Bal Abdal ve Şaban Abdal şeklinde üç gruba ayrılmışlardır. Bu üç eren, Ali Seydî Sultan'ın çocukları olarak bilinmektedir.

Ocağın merkezi, Malatya Hekimhan ilçesinin Akmağara köyüdür (Aksüt, 2004b: 99). Ocağın zaviyelerinden biri, Malatya'nın Yazlıhan ilçesinin İriağaç köyündedir (Aksüt, 2009: 116-118; Saltık, 2004: 63-64). Ocak dedeleri, Malatya Hekimhan ilçesinin Akmağara, Bahçedamı ve Salıcık köyleri ile Çorum'un Alaca ilçesinin Değirmendere ve Söğütözü köylerinde yaşamaktadır (Aksüt, 2009: 114).

Ali Seydî Sultan ocağı talipleri, Çorum, Yozgat, Eskişehir, Malatya, Sivas, Kütahya gibi illere dağılmışlardır (Aksüt, 2009: 114-115). Amasya içerisinde ise, Abacı, Boğazköy ve Tatar köyleri, Ali Seydî Sultan ocağı'nın talip köyleridir.

11) Seyyid Selahaddin Ocağı

Ocağın kurucusu olan Seyyid Selahaddin, sözlü gelenekte Keçeci Baba'nın oğlu olarak bilinmektedir. Aynı zamanda onu Dânişmend Melik Ahmed Gazi olarak görenler de vardır. Melik Ahmed Gazi, Azerbaycan'da yaşamış olan bir Türkmen ailesine mensup önemli bir Türkmen beyidir. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya gelerek fetihlerde bulunmuş ve Orta Anadolu coğrafyasında 1071-1178 yılları arasında hüküm sürmüş Türkmen hanedanlığı olan *Dâni menliler*'in kurucusu önemli bir kişiliktir (Özaydın, 1993: VIII, 467-469). Ocak üyeleri, Battal Gazi ile de aynı gruptan olduklarını söylemektedir.

Keçeci Baba ocağının bir kolu olan Seyyid Selahaddin ocağı'nın dedeleri, Sivas Şarkışla'nın Yahyalı, yine Sivas Gürün'ün Mağara ve Amasya Merzifon'un Hırka köylerinde yaşamaktadırlar (Aksüt, 2009: 294-295). Ocağın talipleri ise, ifade ettiğimiz bu köylerle birlikte, Amasya Merzifon'un Sarıköy ve Oymaağaç köylerinde de yaşamaktadırlar.

Sonuç

Alevî/Bektaşî kültürünün halen canlı bir şekilde yaşadığı Amasya yöresi, Alevî/Bektaşî geleneği içerisinde pek çok ocak temsilcisini içinde barındırması ile de ayrı bir öneme sahiptir. Bu ocaklar içerisinde Pîrî Baba ve Ali Bircivan gibi ocak merkezleri Amasya'da bulunanlar olduğu gibi, ocak merkezleri dışarıda olanlar da vardır. Ocak merkezi dışarıda bulunanlar içinde en yaygın olanları, Keçeci Baba ile Hubyar Sultan ocaklarıdır. Ağu içen ile İmam Rıza ocağı taliplerinin ise, bu yöreye diğer illerden gelip yerleştikleri anlaşılmaktadır.

Geleneksel anlamda her talibin görgü ve sorgusu, bağlı bulunduğu ocağın dedeleri tarafından yapılmaktadır. Aynı şekilde dedeler de bağlı oldukları mürşid ocağının dedeleri

İPEK, Yasin (2010). *ia'dan Kızılba lı a Türklerde Alevilik*, İstanbul: Bizim Kitaplar.

_____ (1998). "Kızılbaş Alevilerin Düşkün Ocağı Hıdır Abdal Sultan ve Ocak Köyü", *Türk Kültürü ve Hacı Bekta Velî Ara tırma Dergisi*, VIII, s. 27-34.

_____ (2002): "Son Araştırmaların Işığında Alevi İ